

Szabó, L. (2021):
CLARITY OF A HAZY VISION
Metszet, Vol 12, No 3 (2021), pp 14-23,
<https://doi.org/10.33268/Met.2021.3.1>
Received: 05 May 2021
Accepted: 28 May 2021
Published: 18 June 2021

Abstract: When reconstructing historic buildings, especially castles, accurate details regarding the original building are hard to come by. Often somewhat romantic ideas, based upon hearsay, or naive paintings form the direction a project might take. The architects for this project have managed to, as close as reasonably possible, recreate one castle tower whilst creating a new abstracted tower based upon "signs of the past". The latter being extruded upwards from a known floor plan to create a new castle tower.

01

A HOMÁLYOS LÁTÁS PONTOSSÁGA

KÉT TORONY A SZOLNOKI VÁR HELYÉN*

ÉPÍTÉSZ | ARCHITECT
Álmosdi Árpád, Csendes Monika

FOTÓ | PHOTO
Álmosdi Árpád

SZERZŐ | AUTHOR
Szabó Levente

02

- 01 Az új torony a Zagyva túlszárnyjáról
- 02 A két torony éjszakai fényekben
- 03 Mathias Zündt 1567-ből származó metszete

„A jártunkban-keltünkben megismert építészeti művek képeit magunkban hordjuk. Ezeket a képeket fel tudjuk idézni, és újból át is tudjuk értékelni. [...] A »régi« képeink arra valók, hogy segítségükkel újakra leljünk.” (Peter Zumthor) [1]

— Szolnokon felépült két torony az egykori vár helyén, amelyek a napjainkban folyó rekonstrukciók, visszaépítések múltértelmező építkezései mellett meglehetősen halkán, de mégis figyelemre méltó módon járulnak hozzá nemcsak a helyi jelentőségű, de a tágabb érvényű építészet felőli emlékezetdiskurzushoz is, rámutatva annak – legalábbis hazai – hiányosságaira.

— Napjainkban, amikor nagy bátorsággal építjük vissza várainkat, évtizedekkel ezelőtt lebombázott vagy elbontott épületeinket, a múlttal való viszonyunk különös fejezete rajzolódik ki előttünk, amelyben

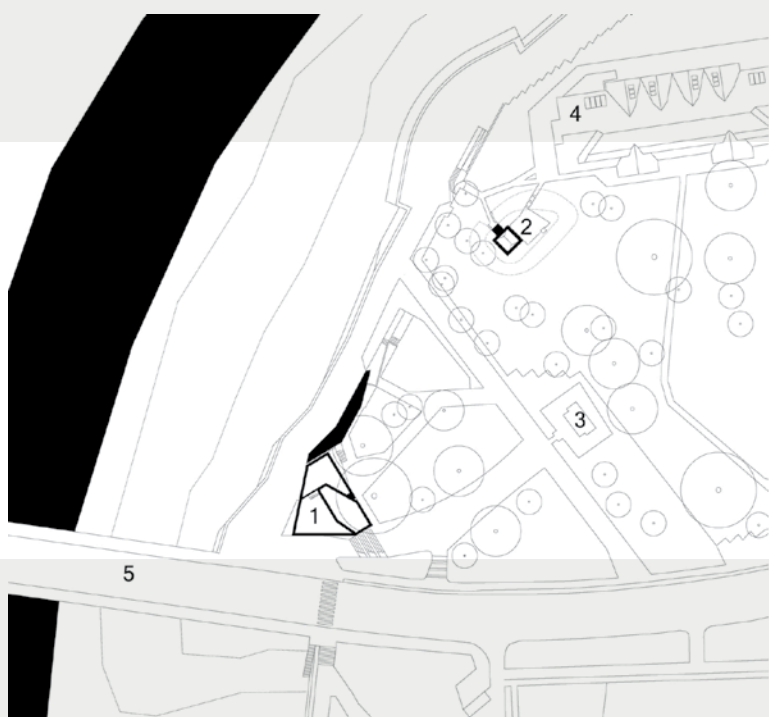
a szakmabeliek és azon kívüliek véleményében talán minden eddiginél radikálisabb különbség érzelhető.

** A jelenséget – annak ellenére, hogy a különféle újjáépítések elméleti problémái is eltérőek a hitelesség, az eredetiség, az építészeti érték és más fogalmak keresztmetszetében [3] – nehéz immár nem korszellemként látnunk, a múlttól való tudásunkra való reflexióink zavarónak tűnő homályossága ellen körvonalazódó folyamatként érzékelniük. A múlt töredékes, nem egyértelmű, legfeljebb részlegesen, s főleg

folyton változó kontextusban ismerhető meg, interpretálható mind az egyéni, mind a kollektív emlékezet folyamatai által. Épp ezért az épített nyomok tűl-les interpretációi – a direkt üzenetet hordozó emlékművekhez hasonlóan – kimerevítik a pillanatot, jó vagy rossz szaktudással ábrázolják azt a múltunkkal, meglévő vagy elpusztult örökségünkkel kapcsolatos aktuális felfogást, amely sokszor a ma vélt érvényességéért lemond a jövő lehetséges igazáról. A közel- vagy régmúlt építészeti kontextusa ábrázolható így is,

05

06

- 04 Az új látogatóközpont plasztikus téglarchitektúrája
- 05 A megidézett kaputorony elrajzolt kontúrú, időtlen tömege
- 06 A két torony és környezetének helyszínrajza

A vár légköre sajátos, a mindig más arcát mutató, barátságos, de néha fenyegető, szilaj folyónkkal, a Tiszával, a Mátrából – amelynek csúcsa tiszta időben látszik a toronyból – a torkolatig folydogáló Zagyvával, illetve a Vártemplommal, a Művészteleppel, és újabban a feltárt, több száz éves vármaradványokkal. Ennek nyugati, a Zagyva-híddal érintkező bejáratánál áll őrt mint valami monumentális kapuoszlop – párban a torkolat két toronyházával – az új vártorony. Az építkezés kezdetekor nem tűnt különösebben érdekesnek, ám a magasba szökő építmény egy idő után felkeltette a figyelmemet. Erőt és régi hangulatot sugárzott, valamiféle letisztult rendezett stílussal, és meglepő módon modern épület érzését is keltette egyben, talán szándékosan megmutatva, hogy nem reprodukció, hanem emléket állít a régi időknek.

Tisztán emlékszem az első estére, amikor életre kelt, felgyúltak a jellegzetes kicsi fehér, kör alakú, rendszertelenül elszórt lámpái. Kissé ködös idő volt, és a torony apró fényei olyan érzést keltettek, mintha a virrasztó, támadást váró, egymást váltó várvédők mécsesei pislácoltak volna a hűvös, sötét éjszakában. A bentieknek oltalmat adó masszív falak, a messziről érkező vándornak biztonságos kikötő, az ellenségnek pedig mint elfoglandó préda sejtetek fel már a távolból. Az épület rusztikus téglaborítású, különleges geometriájú falai nappal is kivételes élményt nyújtanak, főleg a falak tövében állva. A délceg torony foka még várja a régi hősöket és a magyarságot szimbolizáló lobogót.

Ifj. Bogoly Péter közgazdász, várkerületi lakos

egyfajta bizonyossággként, ugyanakkor érzékeltethető felsejlően is, amely ezáltal elérhetővé teszi nemcsak a ma, de a jövő emberének is az emlékezés, azaz a múlt pillanatnyi rekonstrukciójának szabadságát.

—A szolnoki vár nem véletlenül van töredékesen jelen a kollektív emlékezetben, még ha annak nyomait az elnevezések (Vártemplom, Várplébánia, Bástya utca) és a helyi identitást alakító folyamatok nagyon is kifejezik. Az egykor a Zagyva és a Tisza által körülölelt vár nyomait a régészeti kutatások már az államalapítás előtti időkben is kimutatták, ahogy későbbi története is ismert: az 1550 körüli királyi végvárként való kiépítés megkezdéséről, majd a fülesbástyás palánkvár be nem

01

fejezéséből fakadóan sikeres török ostromról, a török uralom utáni továbbépítésről és az 1879-es árvíz pusztításáról maradtak fenn írásos emlékek, vagy a régészeti kutatások nyomán kerültek elő a múlt töredékes mozaikjához hozzájáruló bizonyosságok. [4] Ugyanakkor a vár pontos kialakítását nagyságrendekkel több bizonytalanság, mint biztos tudás övezi. Mára ugyanis nem sokkal több maradt fenn belőle, mint néhány, az egykori palánkfalakra utaló, föld alatti elszíneződés – tényleg erős absztrakciós készség kell ahhoz, hogy ma a Nyáry Lőrinc hídon, a Bástya utcán vagy éppen a Tisza-parti sétányon járkálva érzékeljük, hogy az egykor itt állt vár körül, benne mozgunk.

07

- 07 A kiegészített Művésztorony tömege, jobbra a háttérben a látogatóközponttal
 08 A látogatóközpont belső téri világa a téglarácsos homlokzati megnyitásokkal

—Álmosdi Árpád és Csendes Monika koncepciója – Kertész Róbert régészeti eredményeire támaszkodva – kis léptékű beavatkozásaival rendszerszerűen igyekszik foglalkozni az egykor nagy kiterjedésű építménnyel, a hajdani várudvarra jó száz éve beépülő művészteleppel együtt. Az elgondolásnak éppúgy elemei az egyes helyszínekkel kapcsolatosan információkat nyújtó „múltjelek”, mint a Vízi kapu épített megjelenítése, az 1905-ben épült romantikus művésztelepi torony továbbépítése és az egykori kaputornyot megidéző új látogatóközpont épületének

megfogalmazása. A hat éve folyó tervezési munkák első, jelentős eredményei immár kézzelfoghatók.

—A művésztelep egykori lakói bő száz éve, 1905-ben építettek egy tornyot, részben a területen található, vélhetően az amúgy cölöpsorok közé fogott, földből emelt vár kőből épült nyugati kaputornyának építéséhez is használt kövekből, részben betonból kiöntött, sosemvolt oszlopfejeket, tagozatok felhasználásával, amelyek romantikus háttérét és helyszínét jelentették a telepen folyó életnek. Egyfajta naiv emlékező szándék találkozott itt a korszak művészetfelfogásával

07

Szolnok középkori és kora újkori épített öröksége megsemmisült, minden a föld alá került. Az utolsó jelentős épületet, az 1550-es években emelt dzsámit éppen kétszáz esztendővel ezelőtt bontották el, és köveinek felhasználásával, 1822–1824 között építették a jelenleg is álló Vártemplomot. A város legkorábbi álló épületei, a barokk templomok és a ferences kolostor 18. századiak. Sajnálatos módon a legutóbbi időkig sem a vár, sem pedig a mezőváros helyén nem volt mód nagyobb felületű ásatások elvégzésére. Ilyen előzmények után vette kezdetét a „Szolnoki Művésztelép és Várkerület fejlesztése” projekt, amelynek részeként a várbelsőben megelőző feltárásokat végezhetünk, összességében 1492 m² felületen. A 2017–2019 közötti régészeti kutatások jelentősen

kibővítették a szolnoki várral kapcsolatos ismereteinket, és rávilágítottak a város történeti relevanciájára. A felszínre került leletek bizonyítékul szolgáltak a 3500 évvel ezelőtti bronzkori erősség, valamint az ispánsági vár jelenlétére, a korai olasz rendszerű királyi végvár két kőépületére, továbbá a magyarországi hódoltságban pillanatnyilag egyedülálló oszmán palotára, illetőleg megmutatták a szolnoki szandzsákszékhely adminisztratív, katonai és kereskedelmi jelentőségét a török időkben. A Várkapu Látogatóközpont az erősség egykori nyugati kaputornyának szomszédságában áll, emlékeztetve a nyom nélkül eltűnt vár egykor legjelentősebb erődítési elemére. **Dr. Kertész Róbert régész**

és a helyi építőkedv őszinte törekvéseivel. Sosem hozott műemléki értéket, miközben a terület egyetlen olyan építménye volt egy évszázadon keresztül, amely romszerűségében képes volt jelezni, megidézni valamit az egykor itt álló vár atmoszférájából is. Időközben azonban az évszázadok mikrohistoriográfiáját magába sűrítő emlékezetértéke jelentőssé vált, így rekonstrukciója messze túlmutatott a műrom építőinek és használóinak egykori szándékain. A „helyreállítás” – nagyon helyesen – szinte védendő épületként tekintett rá, és azok az elemek, amelyekkel kiegészült (új földemlak, acéllépcső, kapuk, ráfalazás és új tetőszerkezet) nemcsak új, kiállítótérként való hasznosítását tették lehetővé, de úgy írták tovább az építmény történetét, hogy láthatónak hagyták meg az építés, használat motivációi mellett az eltelt idő egyes rétegeit is.

—Mathias Zündt 1567-ből származó metszetén látható az a felfelé szűkülő kontúrú, íves bejáratú kapuépítmény, amelyhez egy híd is vezet, s amely a legfőbb inspirációt adta a legfeljebb helyét tekintve azonosítható kaputoronytól néhány méterre, az egykori vár falain kívül megfogalmazott új látogatóközpont megformálásához. Analógiák, a vár történeti fordulatai rekonstruktív megidézésének hamis bizonyossága helyett itt kortárs múzeumépület született, amely jelenleg várja, hogy a narrációt az építészeti forma és tér helyett a belekerülő kiállítás jeleníthesse meg. Ugyanakkor semlegességről mégsem beszélhetünk. Az épületet körbe- és bejárva az építészet nagyon is konkrét, ezért átélhető és megtapasztalható eszközei teremthetnek kapcsolatot a látogatóban e kortárs épület és az egykori várnak a kollektív tudat részét képező, ma érzékelhetetlen valósága között. Az épület egyszersmind „emlékezhely”

03

04

09 Kilátás a látogatóközpont tetőteraszáról, háttérben a Zagyva

[5] is kíván lenni, amennyiben az emlékezés lehetetlensége miatt azt elősegítő, helyettesítő tárgyi valóságként fogalmazódott meg, az egykori szolnoki vár emlékműveként legalább annyira értelmezhető törekvésként. Az épület zártsága, a falak súlyos monolitikussága, a téglá- és betonfelületek durvasága, az anyaghasználat általános nyersesége, a forma szinte spontaneitást tükröző, alulról felfelé szűkülő szabálytalansága vagy a belső terek szűrt fényviszonyai nem ábrázolni, hanem kifejezni képesek. Mindez nem az építészet absztrakt, hanem valóságos nyelvét használva igyekszik átélhetővé tenni azokat az érzéki élményeket, amelyek

05

bármelyikőnk sajátjai, korábbi erős atmoszférájú várak, tornyok, történeti épületek bejárása során gyűjtött emlékeinkként.

—Az épület amorf alaprajzi formája legalább annyira származtatható persze a korabeli metszeten ábrázolt kaputorony-ideából, mint az árvízvédelem, a közművek és a régészet által leszűkített építési hely szellemes kihasználásából – de ezt már csak a beavatott tudja. A felfelé keskenyülő, visszalépcsöző megfogalmazás viszont mindenkién óhatatlanul romszerű asszociációkat kelt, a formát kihasználó kilátópontok pedig a várkerületre való rálátás új perspektíváit ígérik: a 2.

06

08

A két torony egymást egészíti ki, együtt érvényesek

A fényeket érzékelem először a Zagyvában. A tükröződés mint egy fényes lampionsor emelkedik ki a vízből, és átmenet nélkül folytatódik a valóságos épületen.

Ott áll a torony az éjszakában, fenségesen elterpeszkedve a híd lábánál.

Sokszor láttam eddig. Ahogy kiásták az alapot, rakták a falat, ahogy tégláról téglára emelkedett ki a földből. Olvastam különböző cikkeket róla. Milyen lesz, mire szeretnék használni. És láttam szerkesztett képeket is, hogyan fog kinézni, ha kész lesz. De most ott állva, a maga valóságában, valami egészen mást látok benne. A múltunkat látom kiemelkedni a semmiből, ahogy apró kis fényekként, részleteiben lopakszik be a jelenünkbe, minden egyes megtalált és kiásott tárggyal rámutatva önmaga egy-egy szeletére. Látom magam előtt a törököket, ahogy bevonulnak, és látom a szabadságharcban

küzdő hősokeket. Át tudom érezni a lakosság, a védők elkeseredését, kétségbeesését. Hisz ezen a területen még a 20. században is harcok folytak. És ma ennek a várnak a „kapujában”, a hídfőnél ott áll a torony. Robusztus és tömör, mint az egész történelmünk, mégis ívesen hajlik az éjszakában. Nézem a vízben a tükröződések, és azt látom, hogy három épület fényei erősítik egymást a különbözőségükkel. A művésztalpal tornya fényes ragyogásában, a szárnyaló angyallal, a Vártemplom keresztje és a hídfőnél a torony. Ott áll, védve a vár képzeletbeli kapuját, mint a múltunk szellemének őrzője.

Halász Enikő, gyógytornász, szolnoki polgár

emeletről a művésztalpal és a Damjanich park tárul fel, míg a 3. emeletről a Zagyva-torkolat. A két teraszt összekötő meredek acéllépcső a várak gyilokjáróit, a várfa-lon járás élményét is megidézi.

—A forma a jelszerűség, a landmark-igény és az elemi, időtlen hatású épített tömeg határán egyensúlyoz.

Vannak nézetek, amelyekből az egyik, s vannak, amelyekből a másik törekvés tűnik erősebbnek. A Versegly út felőli bejárati oldal hordozza leginkább magán az egykori kaputorony erejének építészeti kifejezését, ez a leginkább falszerű, monolit, erő sugárzó kép, melynek elrajzolt hatású sziluettje itt tűnik a legerősebbnek. A landmark-jelleget erősítik az éjszakai képhez hozzájáruló fénypontok, amelyek valószerűtlenül és kétségbevonhatatlanul mai városi jelle alakítják a nap-pali összhatást. A téglafelület szándékolt durvasága, a kifordított téglakakásával előálló sima felületek, és a bevilágítást segítő téglarácsokkal, a hasítékokkal és visszametszésekkel, a ferde falakkal tarkított térbeli kollázsa a formával szabadon dolgozó építész kezé nyomait éppúgy tükrözik, s noha ez időnként elhalványítja a múlt kifejezésére irányuló alapvető és elemi törekvés erejét, visszahúzza a jelenbe: ez is fontos szándék az épület emlékeztetelalkítási koncepciójának tükrében. Az épület a jövőben – kiegészülve a közeljövőben megvalósuló környezetrendezéssel, az egykori várfa-lal absztrakt módon megidéző sétány-támfallal – még inkább ezt a karaktert tűnik majd erősíteni.

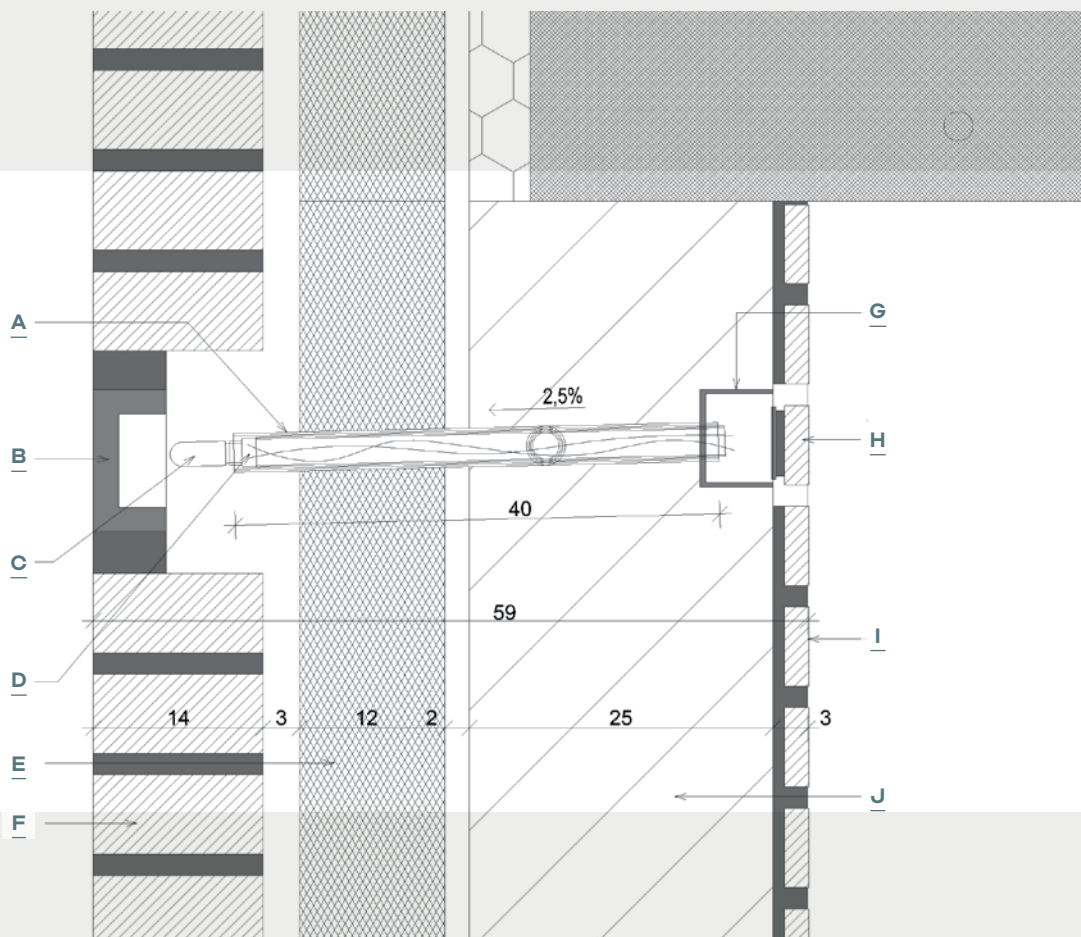
A két torony egymás mellett, egymást erősítve van jelen. Az egyik az idő nagyon is érezhető, még ha csak évszázadnyi múltat fejezve is ki, autentikus benne az egykori vár helyén működő művésztalpal története, egykori romantikus építészeti törekvésének minden részlete. A másik torony esetében az autenticitást legfeljebb a hely szelleme, az egykori történettel kapcsolatos helyi bizonyosság adja, amely teljesen új, mégis a sok száz éves múlt, hagyomány jelzésének, megidézésének és átélhetővé tételének ambíciójával valósult meg. A romantikus múrom inkább épületszerű, az új torony tárgyszerű, az előbbi inkább mesél, mutatja rétegeit, az új erre képtelen, ellenben atmoszférát sugároz. Az előzőt körül a köré érzékelhetjük, kiélesednek a mesélő részletek, az utóbbinál az intellektuális bizonyosságot felváltó érzéki tapasztalás, a képzelet mindig változó emlékeztetelalkító lehetősége áll előttünk. A két torony egymást egészíti ki, együtt érvényesek: nemcsak a múltból való tudásunk egyszerre érvényes bizonyosságát és bizonytalanságát fejezik ki, de arról is tanúságot tesznek, hogy az ezzel kapcsolatos interpretációk önmagukban is értékesek, és az elképzelhetetlen múlt nyomainak bár homályos, de épp ezért mindig változó emlékei megszületését tehetik számunkra elérhetővé. Jelentős értéke van az efféle kísérletező és szabad építészeti szándék megvalósulásának a mai Magyarországon.

10

10 A látogatóközpont tornya éjszaka, a homlokzat pontszerű világításával

Nem tudom elkerülni, hogy a személyes élmény hangján szóljak arról a megközelítésről, amelynek mentén a szolnoki vár területén két épület-szimbólum született. René Guénon találó összegzése szerint az időbeliség átélésének a jelenben négy alapvető módozata van, ezek pedig: lezárt múlt – lezárt jövő, lezárt múlt – nyitott jövő, nyitott múlt – lezárt jövő, valamint nyitott múlt – nyitott jövő. Nem nehéz észrevenni, hogy ezek a tudati komplexumok a hozzájuk tartozó érzelmi affektusokkal együtt hogyan szövik át egymást életünk minden szintjén: személyes, közösségi és társadalmi szinten egyaránt. A múltat kutató tudós feltárt tényekkel dolgozik, melyeket rögzít, adott esetben módosít, vagy más kontextusba helyez, hogy az értelmezés, következtetés perspektíváját kinyithassa. A hitbéli eszkatológia a végkifejlet meghatározottságára támaszkodik, melyben a létezés a teremtés és a végítélet között feszül, és az ember szabadsága ezek között a keretek között bontakozik ki. Véleményem szerint a két említett épület azonban a nyitott múlt – nyitott jövő átélési képletének letéteményese. A múlt tényszerű, tárgyyszerű ismerete elengedhetetlen, a jövőkép állomásokban rögzített víziója pedig a tudatosság és a cselekvés alapfeltétele. Ha ezek a támaszok megvannak, a nyitott múlt – nyitott jövő képlet már nem a káosz, a tudati dezintegráció felé vezet, hanem a megidézés és újrateremtés eszközeivel abba a szférába emel, amely véleményem szerint a művészet alapvető célja, a funkcionalitást és a szellemiséget hordozó legtisztább cselekvése. Ez a két épület ezt teszi. **Verebes György festőművész, a Szolnoki Művésztelep művészeti vezetője**

- A | D32 PVC cső, benne D25 PVC-cső
- B | Üvegtégla D=116 mm
- C | LED-izzó
- D | G9 foglalat belső PVC-csőhöz zsugorfóliázva
- E | Hőszigetelés
- F | Nagyméretű téglaburkolat
- G | Szerelődoboz
- H | Téglalapka mágneses csempeajtóra ragasztva
- I | Téglalapka-burkolat ragasztva
- J | PTH téglafal/zsalukő

* A cikk az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

** „A műemlékvédelem összetársadalmi szélességű, kulturális identitást is meghatározó témakör, ezért egyaránt érinti az ezzel foglalkozó szakemberek szűk körét és a széles közönséget. A két fél szemléletmódja és értékítélete egyre erősebben eltérő, és minél nagyobb a kettő közötti távolság, annál több politikai, gazdasági, jogi és egyéb érdek töltheti ki ezt a rést, gyengítve ezáltal a szakmai szerep hatékonyságát.” [2]

IRODALOM / REFERENCES

- [1] Zumthor, Peter: „Tanítani az építészet - tanulni az építészet”, *Arc'2*, 1999, p 24.
- [2] Cságlyó, Ferenc: „Műemlékvédelem - kérdések és felvetések”, *Építés - Építészettudomány*, Vol 45, No 1-2, p 19-30.
- [3] Zsembery, Ákos: „Építészeti rekonstrukció: elmélet - módszertan - esetek”, *Építés - Építészettudomány*, Vol 45, No 1-2, p 41-59.
- [4] Kertész, Róbert: *Régészeti örökségvédelmi hatástanulmány a Szolnoki Művésztelep és Várkerület fejlesztéséhez*, 2016.
- [5] Nora, Pierre: *Emlékezet és történelem között*, Napvilág Kiadó, 2010.

ÉPÍTÉSZET: Álmosdi Árpád, Csendes Monika (Ártér Kft.) | MUNKATÁRSÁK: Szabó Gabriella, Álmosdi Donát, Sipos Norbert, Balogh-Tóth Anna |
MEGBÍZÓ: Szolnok MJV Önkormányzata | RÉGÉSZET: Dr. Kertész Róbert | GRAFIKA: Rékassy Eszter | STATIKA: Zakar László (Hirös Modul Kft.) |
GÉPÉSZET: Nagy Attila (Flexicontrol Kft.) | VILAMOSSÁG: Nagy Attila (Rekonterv Kft.) | TÁJÉPÍTÉS: Ghiczy B. Zsuzsanna (Harmo-Med Kft.) |
TŰZVÉDELEM: Máté Zsolt | KIVITELEZŐ: Károlyház Kft.